

Odgovornost kupca
-Ugovor o prodaji-

- **ODGOVORNOST KUPCA**
- **I - ODGOVORNOST ZA DOCNJU SA SLANJEM AMBALAŽE**
- **1. Pojam docnje kupca sa slanjem ambalaže i odgovornost kupca za nju**
- Slanje ambalaže je kupčeva obaveza samo ako je to bilo izričito, bilo prećutno nesumnjivo ugovoreno. Bude li to slučaj, dostavljanje odgovarajuće ambalaže prodavcu je, hronološki posmatrano, prva obaveza kupca. Njen pravni režim utvrđen je opštom uzansom 229, a ne Zakonom o obligacionim odnosima. Opšte uzanse će se primijeniti onda kada su to stranke izričito ili prećutno ugovorile, kao i u situacijama u kojima na to upućuje poslovni običaj.
- Kupac pada u docnju kada ambalažu ne dostavi u ugovoreno vrijeme. Ako rok za ovu radnju nije predviđen sporazumom stranaka, smatra se da je ambalaža blagovremeno dostavljena “ako je stigla prodavcu toliko vremena pre isteka roka za isporuku, koliko je prema okolnostima potrebno da bi prodavac mogao izvršiti na vreme pakovanje i isporuku robe” (uz. 229. st. 4). Nepoštivanje ovih odredbi predstavlja docnju sa dostavom ambalaže.

- Odgovornost kupca za dočnu sa slanjem ambalaže postoji ako su pored neblagovremenog slanja ispunjene i druge pretpostavke za nastanak odgovornosti, uključujući tu i krivicu. Sadržaj odnosa odgovornosti određen je dijelom Opštim uzansama, a dijelom opštim i posebnim odredbama Zakona o obligacionim odnosima o popravljaju štete. On se manifestuje kao sistem prava prodavca u ovom slučaju.

- **2. Prava prodavca**
- Prodavcu stoje na raspolaganju dvije osnovne mogućnosti: održavanje ugovora na snazi ili njegov raskid. U prvom slučaju ima i pravo na naknadu štete za neuredno izvršenje ugovora, a u drugom - zbog raskida ugovora o prodaji. Način održavanja ugovora na snazi i vid popravljivanja štete zavise od izbora prodavca. Odnos između realnog izvršenja ugovora i njegovog raskida isti je kao i u ostalim slučajevima odgovornosti dužnika iz ugovora o prodaji. Prestanak ugovora voljom jedne stranke - prodavca moguć je tek po bezuspješnom proteku naknadnog roka za uredno ispunjenje.
- Održavanje ugovora na snazi prodavac može ostvariti na nekoliko načina. Ukoliko konkretne okolnosti dozvoljavaju, prodavac najprije može izvršiti isporuku predajom robe na teret i rizik kupca u javno skladište. Pošto je u pitanju ugovor u privredi, ovaj čin ima svojstvo polaganja kod suda.

- O tome kupac mora biti obaviješten (član 329. st. 2 ZOO). Drugo, prodavac može o trošku kupca dati svoju ambalažu ili zakupiti ambalažu i izvršiti ugovor onako kako je predviđeno. U tom slučaju pripada mu i pravo na produženje roka isporuke “koliko je prema okolnostima potrebno za pribavljanje ambalaže” (uz. 229. st. 2). Napokon, prodavac može kupcu dati i naknadan primjeren rok za dostavu ambalaže. Njegova dužina je faktičko pitanje. U svim ovim situacijama prodavcu pripada i naknada proste štete i izgubljenog dobitka.
- Prodavac može raskinuti ugovor ako mu kupac ni u naknadnom primjerenom roku ne dostavi dugovanu ambalažu. Da bi do raskida došlo, dovoljno je da prodavac, po isteku dodatnog perioda, šuti. Tada ima pravo na popravljavanje štete shodno posebnim pravilima o posljedicama raskida prodaje. A to znači da prodavac može zahtijevati naknadu konkretne štete, popravljavanje apstraktne štete i naknadu ostale štete, te izvršenje prodaje radi pokrića. Posljednjim instrumentom će se koristiti samo ako cijena robe pada.

- **II - ODGOVORNOST ZA DOCNJU SA PRIJEMOM ISPORUKE**
- **1. Pojam docnje sa prijemom isporuke i odgovornost za nju**
- Prijem isporuke je veoma složena obaveza kupca. Zbog toga se i docnja, u ovom slučaju, mora definisati kao neizvršenje svih ili pojedinih radnji preuzimanja uredno ponuđene isporuke u vrijeme određeno ugovorom, poslovnim običajima ili redovnim tokom stvari. Taj tok utvrđuje se prvenstveno ugovornim režimom i faktičkim okolnostima izvršenja konkretne isporuke.
- Pojam i pretpostavke odgovornosti za docnju sa prijemom isporuke su isti kao i kod drugih slučajeva neurednog ispunjenja nenovčanih obaveza. Zato je moguće odgovornost i u ovom slučaju izložiti kao sistem prava prodavca. No, dva momenta komplikuju ovo jednostavno rješenje. Prvo, pravna priroda obaveze prijema, pa i odgovornosti za docnju sa njom nije do kraja jasna. I drugo, vršenje pojedinih prava prodavca vezano je za komplikovane komercijalne ili sudske procedure. One svakom od učesnika nameću složen sistem obaveza.

- Bosanskohercegovačko pravo prijem isporuke izričito određuje kao obavezu kupca. Otuda su posljedice docnije u principu iste kao i u drugim slučajevima dužničke odgovornosti po ovom osnovu. No, poslovni karakter ove obaveze i pravna tradicija dovode do rješenja koja su bliska srednjoevropskim pravima, germanskim posebno. Ovo se ogleda naročito kod načina vršenja pojedinih ovlaštenja prodavca. U tom domenu pravila o prodaji upućuju na rješenja o povjerilačkoj, a ne o dužničkoj docniji.

- **2. Predaja robe na čuvanje**
- Padom kupca u docnju sa prijemom isporuke prodavac postaje obavezan da robu čuva pažnjom dobrog privrednika na rizik i trošak kupca (član 520. st. 1. ZOO). Te svoje obaveze prodavac ima pravo da se oslobodi predajom robe na čuvanje ili prodajom. Za obje situacije su predviđeni posebni zakonski uslovi i postupci (član 522). Za predaju na čuvanje važe pravila o polaganju stvari kod suda (član 327 - 332 ZOO).
- Predaja na čuvanje u privrednim prodajama vrši se najprije i najčešće uskladištenjem robe u javnom skladištu. Ovakav postupak "ima učinak polaganja kod suda" (član 329. st. 2 ZOO). Iako nije u zakonu izričito rečeno, predaja se vrši javnom skladištu u mjestu isporuke. Ne bude li to moguće, prodavac je ovlašten da izabere skladište u drugom mjestu, ali tada duguje kupcu štetu koju je on pretrpio zbog promjene mjesta uskladištenja. Dejstvo polaganja identično je posljedicama uredne isporuke; rizik i svojina prelaze na kupca. O izvršenom polaganju, prodavac mora obavijestiti kupca (član 329. st. 3). Da li mu mora prenijeti dokumente koji omogućavaju podizanje robe ili raspolaganje njome, nije u zakonu izričito rečeno. Mislimo da odgovor zavisi prvenstveno od toga da li je kupac platio ili nije platio cijenu. U prvoj varijanti, dužnost stavljanja dokumenata u posjed kupca postoji, u drugoj - ne.

- Ukoliko odgovarajuće javno skladište ne postoji, ili po svojoj sopstvenoj odluci, prodavac može izvršiti deponovanje stvari kod suda. Polaganje se vrši kod stvarno nadležnog suda u mjestu ispunjenja. Prodavac može izabrati i neki drugi stvarno nadležni sud, ali tada kupcu duguje naknadu štete izazvane promjenom suda (član 328). Razumije se da je sud dužan prihvatiti depozit, ako je stvar podobna da bude čuvana kod suda. O prispjelom depozitu sud obavještava kupca.
- Ako predmet isporuke nije podoban za sudski depozit, bilo po ocjeni prodavca, bilo po ocjeni suda, prodavac može tražiti da sud odredi lice koje će o trošku i za račun kupca primiti stvar na čuvanje (član 329. st. 1 ZOO). O izvršenom polaganju prodavac mora obavijestiti kupca.
- Posljedice polaganja u sva tri slučaja su identične. Prodavac se najprije oslobađa svoje obaveze isporuke. Ako je bio u zakašnjenju, ono prestaje (purgatio morae). Napokon, rizik i svojina prelaze na kupca (član 331 ZOO). Troškovi polaganja prelaze na kupca u onoj mjeri u kojoj su viši od troškova isporuke koje je trebalo da snosi prodavac (član 332 ZOO).

- **3. Prodaja robe**

- Prodaja robe umjesto predaje na čuvanje je druga mogućnost koja prodavcu, na osnovu člana 522. ZOO, stoji na raspolaganju. Pod nazivom “prodaja umjesto polaganja stvari” uređena je članom 333. ZOO, a dopunjena pravilima o “prodaji radi pokrića troškova čuvanja” iz člana 335. ZOO. Može se, zavisno od uslova, izvršiti na nekoliko načina.
- Prvi način je javna prodaja (član 333. st. 1 ZOO). Ako je stvar nepodesna za čuvanje ili ako je njena vrijednost nesrazmjerno mala u odnosu na troškove čuvanja, prodavac može zahtijevati od suda da se organizuje javna prodaja. Ona treba da bude upriličena u mjestu određenom za isporuku, ali u interesu kupca prodavac može zahtijevati da to bude učinjeno u nekom drugom mjestu. Odluku o javnoj prodaji donosi sud. Sud je i subjekt koji vrši javnu prodaju. Nakon javnog obavještenja o predmetu, početnoj cijeni, mjestu i vremenu održavanja javne prodaje, te o mjestu i vremenu u kojima se stvar može pregledati, sud prodaju vrši javnim nadmetanjem. Kupac je onaj ko je ponudio najviši iznos. Od dobijenog iznosa se najprije odbijaju troškovi javne prodaje, zatim prioriteta založna prava, potom cijena koju je sa prvobitnim kupcem ugovorio prodavac. Ostatak se deponuje kod suda u korist kupca čija je roba izložena javnoj prodaji. O namjeravanoj prodaji i o njenim rezultatima prodavac mora obavijestiti kupca.

- Drugi način jeste prodaja “iz slobodne ruke”. Ona se može vršiti: ako stvar ima tekuću cijenu, ili ako je njena vrijednost nesrazmjerno mala u odnosu na troškove javne prodaje. Na ovaj način se štite opravdani interesi kupca u docnji. Subjekt ove prodaje je sam prodavac. Način prodaje zavisi prvenstveno od poslovnih običaja. U svakom slučaju, prodavac mora da vodi računa o interesima kupca u docnji čiju robu prodaje. Od dobijenog iznosa se najprije odbijaju troškovi prodaje, a zatim prodavčeva potraživanja. Eventualni ostatak se deponuje kod suda u korist prvobitnog kupca. O namjeravanoj prodaji iz slobodne ruke kupac u docnji mora biti obaviješten “kad god je to moguće” (član 333. st. 4 ZOO). Bez ikakvih uslova prodavac mora obavijestiti kupca o postignutoj cijeni i mjestu deponovanja eventualnog ostatka potraživanja.

- Treći modalitet “prodaje umjesto polaganja stvari” je prodaja “na najpogodniji način”. Ona se može primijeniti kad je stvar pokvarljiva ili se nalazi u kvaru, tako “da može brzo propasti ili se pokvariti” (član 333. st. 3 ZOO). Način prodaje određuje sam prodavac rukovodeći se isključivo potrebom predupređivanja ili smanjivanja štete. Obavješćavanje kupca o namjeravanoj prodaji je potrebno, ako ne vodi ugrožavanju predmeta prodaje. No, o rezultatima i deponovanju ostatka iznosa prodavac mora obavijestiti prvobitnog kupca u docnji.
- Napokon, prodaji može pristupiti i lice koje čuva stvar za kupca u docnji. Razlog za ovu prodaju jeste neplaćanje troškova čuvanja u razumnom roku (član 335). Ovaj postupak prodavac ne može provesti sam. Potrebno je da sud i odobri prodaju i odredi način na koji će ona biti obavljena. Od dobijenog iznosa odbijaju se troškovi prodaje i troškovi čuvanja, a ostatak se deponuje kod suda na ime kupca. Pošto sud odobrava prodaju, on i obavještava kupca o njoj.

- **4. Raskid ugovora**

- Iako je prijem isporuke obaveza kupca, prodavčevo pravo na raskid ugovora, u slučaju docnje kupca sa prijemom nije riješeno u skladu sa opštim pravilima o dužničkoj docnji. Prema članu 519. st. 2. ZOO prodavac može odustati od ugovora “ako ima osnovanog razloga da posumnja da kupac neće isplatiti cijenu”. Treba prihvatiti tumačenje teorije po kome: odbijanje prijema uredno ponuđene isporuke konstituiše osnovanu sumnju u sposobnost kupca da plati cijenu. Ugovor se raskida izjavom prodavca. Zakon ne zahtjeva da joj prethodi davanje naknadnog primjerenog roka razumne dužine. Upravo zbog toga smo skloni ovu mogućnost raskida ugovora tumačiti kao proširenje opštih pravila o raskidu ugovora u slučaju docnje dužnika, a ne kao njihovu derogaciju.
- Posljedice raskida zbog “osnovane sumnje” u kupčevu sposobnost plaćanja nisu posebno regulisane. Zato će se primijeniti pravila koja i inače važe za naknadu štete u slučaju raskida prodaje (član 523 - 526 ZOO). A to znači da će prodavac moći da bira između: popravljjanja konkretne štete, naknade apstraktne štete i drugih šteta i prodaje radi pokrića. Posljednje dvije varijante mu mogu koristiti samo ako je cijena robe pala u periodu između zaključenja ugovora i izvršavanja prava po osnovu raskida.

- **III - DOCNJA KUPCA SA PLAĆANJEM CIJENE**
- **1. Pojam docnje sa plaćanjem cijene i odgovornost kupca za nju**
- Docnja sa plaćanjem cijene postoji onda kada kupac svoju obavezu isplate ne izvrši na vrijeme. Neblagovremenost isplate cijeni se prema uslovima konkretnog ugovora i odredbama dispozitivnih izvora koje stranke svojim sporazumom nisu stavile van snage. Docnja može postojati bez obzira na to da li je u odnosu na isporuku plaćanje predviđeno kao prethodno, istovremeno ili naknadno. Odgovornost za docnju sa plaćanjem je objektivna. Pored toga, obaveza popravljjanja štete podvrgnuta je i nekim specifičnim pravilima. Ona se tiču prvenstveno zatezne kamate i prava prodavca na raskid ugovora zbog docnje kupca sa plaćanjem cijene.

- Zakon o obligacionim odnosima ni u opštem, ni u posebnom dijelu nema posebnih pravila o raskidu ugovora zbog dužničke docnje (kupca) sa plaćanjem cijene. Zbog toga se prava prodavca u ovom slučaju ravnaju prema opštim pravilima član 124-132 ZOO o ovom pitanju. Opšte uzanse su u uzansi 213. imale posebno rješenje za slučaj docnje sa plaćanjem, ako se roba već nalazila u posjedu kupca. Prodavac tada nije mogao raskinuti ugovor. Razlozi vezani za važenje Opštih uzansi, dejstva ugovora i njegovog raskida i specifičnosti prodaje privrednog prava, zahtijevaju da se o stavu Opštih uzansi i dalje vodi računa.

- **2. Docnja kupca sa plaćanjem cijene prije prijema isporuke**
- Položaj prodavca koji kupcu u docnji sa plaćanjem nije isporučio stvar isti je kao položaj bilo kog povjerioca u slučaju dužničke docnje sa izvršenjem novčanih obaveza. Pored opštih pravila Zakona o obligacionim odnosima o raskidu ugovora (član 124 - 132), ovdje se primjenjuju i odredbe o zateznoj kamati (član 277 – 279) i naknadi štete zbog raskida prodaje (član 523 - 526). Kao izvor prava služi i Zakon o visini stope zatezne kamate.
- Prvi zahtjev koji prodavcu stoji na raspolaganju jeste izvršenje ugovora. On je složen, pa ćemo ga ispitati prema pojedinim elementima.
- Za plaćanje cijene prodavac kupcu najprije mora dati naknadan, primjeren rok. Ako njegova dužina nije određena u izjavi prodavca, utvrđivaće se prema okolnostima slučaja. Pri tome treba imati u vidu relativnu jednostavnost izvršavanja novčanih obaveza. Primjeren rok se ne mora dati kod fiksnih poslova (član 125 ZOO), onda kada iz kupčevog ponašanja proizlazi da neće izvršiti svoju obavezu (član 127) i kada je “očito” da on to ne može izvršiti (član 128).

- Uz isplatu cijene, prodavcu pripada i zatezna kamata (član 277 ZOO). Stopa zatezne kamate je određena zakonom. Plaća se prema stopi koju utvrđuje Vlada FBiH. Do godine dana zadocnjenja sa plaćanjem, njen obračun se vrši mjesečno primjenom konformne metode. Ako je ovako utvrđena stopa zatezne kamate niža od stope ugovorne kamate, primijeniće se ugovorna kamata (član 277. st. 2 ZOO). Zatezna kamata se plaća bez obzira na to da li je prodavac štetu pretrpio (član 278. st. 1 ZOO). Iz ovoga se može izvući zaključak o njenoj pravnoj prirodi. Zatezna kamata je naknada štete za koju se pretpostavlja da ju je prodavac pretrpio zato što dugovanu svotu nije, na vrijeme, imao na raspolaganju. Budući da se šteta ne dokazuje, zatezna kamata ima i osobinu naknade apstraktne štete. Krivica kupca za docnju nije uslov za nastanak prodavčevog prava na iznos zatezne kamate. Odgovornost kupca za neizvršenje novčanih obaveza je do iznosa zatezne kamate objektivna.

- Na izloženoj pravnoj prirodi zatezne kamate počiva još jedno pravo prodavca. On može zahtijevati i naknadu one štete koja prevazilazi iznos zateznih kamata. Budući da se ta šteta dokazuje, ona spada u konkretne štete. Stoga odgovornost kupca za njihovo naknađivanje ravna se po opštim pravilima. Zasniva se na krivici. U ovom dijelu, dakle, odgovornost kupca je subjektivna.

- Drugi generalni zahtjev koji prodavac ima jeste raskid ugovora. I on je složen.
- Uslov za sticanje prava na raskid, osim u tri navedena slučaja, i ovdje je bezuspješan protek naknadnog primjerenog roka za plaćanje cijene (član 126. st. 3 ZOO). Prava koja prodavac tada stiže uređena su posebnim pravilima o naknadi štete zbog raskida prodaje (član 523 - 526 ZOO). A to znači da prodavac ima pravo na naknadu stvarne štete i izgubljene dobiti, ili pravo na naknadu apstraktne štete i ostale štete, ili pravo na prodaju radi pokrića. I ovdje će se posljednja dva ovlaštenja koristiti ako cijena robe pada.

- **3. Docnja kupca sa plaćanjem nakon prijema isporuke**
- Zakon o obligacionim odnosima nema posebnih pravila o odgovornosti kupca za docnju sa plaćanjem pošto je primio isporuku. Rješenje postoji u uzansi 213. st. 1. Njome je u ovoj situaciji prodavcu uskraćena mogućnost da ugovor raskine. On može tražiti “isplatu kupovne cene i kamatu zbog zadocnjenja”. Ako je kupac bio “odgovoran” (uz. 213. st. 2), tj. kriv, dugovao je i naknadu ostale štete. Važe li ova pravila i danas? Odgovor zavisi od mogućnosti primjene Opštih uzansi i od faktičkog stanja predmeta prodaje i vlasništva u konkretnom slučaju.
- Odricanje prava prodavcu da raskine ugovor zbog docnje kupca sa plaćanjem suprotno je već razmotrenim dispozitivnim normama Zakona o obligacionim odnosima. Stoga smatramo da je pravilo iz uz. 213. st. 1. moguće primijeniti samo “ako su stranke izričito ugovorile primjenu uzanse” (član 1107. st. 3 ZOO).

- Ako primjena Opštih uzansi nije izričito ugovorena, rješenje uz. 213. st. 1. može važiti na osnovu pravnog principa da se obligacija može zasnovati samo povodom moguće radnje. U kom smislu? Posljedica raskida ugovora shodno članu 132. ZOO je restitucija primljenog. Raskid ugovora za prodavca ima smisla samo ako može isporučenu stvar dobiti natrag. Upravo to nije uvijek moguće. I to po dva osnova. Prvi je nastanak svojine kod savjesnog lica kome je kupac dalje prodao stvar. Drugi je prerada stvari od strane samog kupca. U ove dvije situacije, dakle, prodavac nema pravne mogućnosti da raskine ugovor, budući da takav postupak nameće nemoguće obaveze kupcu. Ni pozivanje na novčanu restituciju ovdje ne daje nikakav efekat. Rezultati koji bi se njome postigli mogu se jednostavnije ostvariti tužbom za isplatu cijene.

Literatura

Trifković, Simić, Trivun:

Poslovno pravo - ugovori, vrijednosni papiri i pravo konkurencije, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2004.godine, str.109-115.